megtapasztalása („az örök érettségi tétel komolysága”) helyett saját lét-nyelvünk keresésére ösztönöz. Elindít egy úton, amelynek végigutazása maga a lét élménye lesz.

Végül hadd zárjam fejtegetéseimet G. István László soraival: „ha csak egy valakinél elérem, hogy Berzsenyi-élménye a kötelező tisztelet polcáról a személyes érintettség belterébe kerül, már nem dolgoztam hiába.”

G. István László (2009, szerk.): *Berzsenyi Dániel Válogatott versei*. Palatinus Kiadó, Budapest.

Soltész Márton
Károli Gáspár Református Egyetem, BTK

A történelem didaktikája

A magyar történelemtanítás nem egy kiváló szakkönyvvel büszkélkedhet. Ide sorolható (ha csupán az utóbbi évek termésében tallózunk) F. Dárdai Ágnes (2006) műve, továbbá Katona András és Sallai József (2002) vagy Csepela, Horváth, Katona és Nagyajtai (2003) kiváló könyvei. Ha Szlovákiát nézzük – ahol a történelemdidaktika terén szegényesebb a helyzet –, a leglényegesebb átfogó munka a Julius Alberty (1992) könyve, ennek újabb kiadása híján pedig Viliam Kratochvíl (2004, 2008, 2009) könyvei és tanulmányai.

Mind a magyar, mind a szlovák szakma mindmáig adós azonban egy átfogó történelemdidaktika megírásával, sőt ahogy F. Dárdai Ágnes (2010) írja, „a legegyszerűbb lenne azt állítani, hogy Magyarországon a – nyugati értelemben vett, önálló, intézményesült – történelemdidaktika, akár mint önállósult aldiszciplína a történettudományon belül, akár mint híd a történettudomány és a pedagógia között, egyszerűen nem létezik”. A célhoz, vagyis egy komplett történelemdidaktika megírásához legközelebb talán a Denisa Labischová – Blažena Gracová (2008) cseh szerzőpáros jutott: jegyzetük mind szemléletét, mind tartalmát illetően az eddigi legteljesebb ilyen jellegű kelet-európai összefoglalás.

A fentiekhez képest a teljesség igényét nem is várhatjuk el Vajda Barnabás 2009 végén megjelent egyetemi jegyzetétől. Vajda – aki a komáromi Selye János Egyetem Tanárképző Kar Történelem Tanszékének adjunktusa – számos történelemdidaktikával kapcsolatos tanulmány szerzőjeként arra vállalkozott, amit könyve címében mond, hogy tudniillik egy egyetemi jegyzet formájában „bevezetést” adjon a történelemtanárok kézébe.

A jegyzet összesen tizenhárom fejezetből áll, úgymint: *A történelemdiaktika és történelemmetodika fogalmi különbségei*; *A történelem mint tudomány és mint iskolai tantárgy*; *Alapvető történelemdidaktikai és történelemmódszertani ismeretek*; *Az iskolai történelemtanítás feladatai*; *A történelmi ismeret (adat, tény, fogalom)*; *Speciális történelmi ismeretek és képességek*; *A korszerű iskolai történelmi tudás*; *Órateervezés (operacionalizáció, taxonomizáció)*; *A történelem tankönyv használata*; *A történelmi térkép használata*; *A forrásfeldolgozó munka metodikája és didaktikája*. A munka szakmai szemlélete és tartalma alapvetően a magyar, német, cseh és szlovák történelemdidaktikai elméleteken alapszik; ennek megfelelően a szerző főként magyar, német, cseh és szlovák nyelvű szakirodalmat idéz, valamint az ebből a körből származó tudósok alapvetéseire, definícióira, táblázataira stb. támaszkodik.

Jól kimutatható ugyanakkor a szerző saját tudományos hozadéka. Ezek közé tartoznak elsősorban az iskolai forrásfeldolgozással kapcsolatos részek, főleg a 11. és a 13. fejezetek, amelyek alapvetően a szerző empirikus kutatásain és saját tankönyves fejlesztésein alapulnak. A 12. és a 13. fejezet meglehetősen szokatlan része a jegyzetnek. Szokatlanságuk nagyrészt abból fakad, hogy a szerző – praktikus okokból – munkájába igen hangsúlyosan vonta be az iskolai, tanórai munka szempontjait. A 12. fejezet tíz szemelvényt tartalmaz különféle európai történelemtankönyvekből, azzal a céllal, hogy az olvasó rálátást szerezzen különböző tankönyves megoldásokra, nem titkolva, hogy a szélesebb kitekintésre Szlovákiában, egy meglehetősen zárt iskolarendszerrel rendelkező országban, nagy szükség van. Ugyanez a fejezet a jegyzet korábbi elméleti részeinek fényében a gyakorlatban mutatja be különféle történelemtankönyvek erényeit, hibáit, negatív példáit, a korszerűség jellegét, egyes módszertani előnyöket és hátrányokat. A 13. fejezet azért szokatlan, mivel ez a forrásfeldolgozó munka didaktikájára és metodikájára, speciálisan a feladatrendszerrel segített tanításra/tanulásra ad (az ugyanezzel foglalkozó 11. elméleti fejezet után) gyakorlati példákat. (Ezek egyes részeit a szerző a Selye János Egyetem történelem szakos hallgatóin korábban tesztelte; így e sorok szerzőjének is volt módja ezek kipróbálásában részt venni.) A 13. fejezet négy feladatsorában Vajda Barnabás arra is példát mutat, hogy egy korszerű tansegédletnek a tanulói feladatlap mellett mindig tanári kézikönyvet is tartalmaznia kell. Olyan kézikönyvet, amely nemcsak az elvárt vagy lehetséges feladatmegoldásokat, sőt nemcsak a megoldások helyességének magyarázatát tartalmazza, hanem a megoldás során javasolt módszertani lépéseket is.

Némi hiányérzetet okoz, hogy a jegyzet nem nagyon foglalkozik a történelemdidaktika egyik legújabb irányával, az érzelmek kitüntetett szerepével a történelemtanításban. Arra a jelenségre gondolunk, amit Kaposi József (2010) (részben Uwe Uffelmannra hivatozva) így határoz meg: „Mind nyilvánvalóbbá vált a nemzetközi történelemdidaktika számára az a tétel, hogy a történelem csak érzelmi megközelítésben tapasztalható meg. […] »A történelem tanulásának és tanításának vizsgálata szempontjából jelenleg az egyik legfonosabb kategóriája, az érintettség, az érzelmek problematikája.«”

Jellemző a szerzőre, hogy témáit a legtöbb esetben nem egy perspektívából közelíti meg, hanem több szemléletet közöl, a leghagyományosabbaktól a legkorszerűbb nézőpontokig, több szakértőre hivatkozva, illetve más tekintetben (például egy-egy definíció esetén) a tágabb és a lehetséges szűkebb értelmezéseket is kínálva. A jegyzetben közölt magyar, szlovák, angol és német szakkifejezés-gyűjteménnyel kapcsolatban meg kell jegyzeni, hogy noha egy komplex többnyelvű történelemdidaktikai terminológiai szótár megírására a szerző nem vállalkozhatott, azonban igyekezett következetesen zárójelben szerepeltetni a magyar szakkifejezések szlovák, angol, esetleg német megfelelőit. Időről időre a szerző tévhitekkel veszi fel a harcot, máshol nemzetközi adatokat idéz, szemléltetve az európai viszonyokat a történelemoktatásban.

Összességében nemcsak az egyetemi hallgatók számára hasznos ez az olvasmány, hanem a már gyakorló történelemtanárok számára is. Mégpedig abban a szellemben, ahogy Vajda Barnabás (17. o.) fogalmaz: „A pedagógus cselekedeteiben didaktika és metodika kölcsönhatása nyilvánul meg. Más szavakkal: annak eldöntése, hogy hogyan, mi módon zajlik a történelem tanítása/tanulása, az nem egyszerűen technikai kérdés, hanem az elméleti felkészültségé is. A pedagógus által választott munkamódszerek (hogyan?-ok és mi módon?-ok) alapvetően meghatározzák a tanulók munkamódszereit is. Ami a pedagógus számára oktatási módszer, az a tanulónak munkamódszer. Pl. ha egy új ismereteket feldolgozó tanóratípushoz a pedagógus a tanári magyarázatot választja módszerül, azzal meghatározza az órán a tanulók passzív magatartását.

Vagy ha a motiváló módszerek közül a pedagógus a vita mellett dönt, azzal nemcsak saját osztálybeli szerepét határozza meg (neki kell majd irányítani a vitát), de a tanulóktól elvárt cselekvést, fokozott aktivitást is."

Vajda Barnabás (2009): *Bevezetés a történelemdidaktikába és a történelemmetodikába.* Selye János Egyetem, Tanárképző Kar, Komárom. 202 oldal. ISBN: 978-80-89234-86-8.

Irodalom

Alberty, J. (1992): *Didaktika dejepisu.* Banská Bystrica.

Csepela J., Horváth P., Katona A. és Nagyajtai A. (2003): *A történelemtanítás gyakorlata.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

F. Dárdai Ágnes (2006): *Történeti megismerés, történelmi gondolkodás.* Budapest.

Fischerné Dárdai Ágnes (2010): Történelemtanítás Magyarországon a XXI. század elején – helyzetkép és perspektíva. *Történelemt@nítás*, **45**. 1. sz.

Kaposi József (2010): Az új történelemvizsga fejlesztésének hazai és nemzetközi kutatási kontextusa. *Történelemt@nítás*, **45**. 1. sz.

Katona András és Sallai József (2002): *A történelem tanítása.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Kratochvíl, V. (2004): *Modely na rozvíjanie kompetencií žiakov.* Bratislava.

Kratochvíl, V. (2008): *Dokumentárny film ako školský historický obrazový prameň.* Prešov.

Kratochvíl, V. (2009): *Obrazové školské historické pramene v kontexte ikonického obratu.* Bratislava.

Labischová, D. és Gracová, B. (2008): *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu.* Scripta Facultatis Philosophicae Univesitatis Ostraviensis.

Bényi Klaudia
Selye János Egyetem, történelem szak

A Gondolat Kiadó könyveiből